

**ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ФАКТОР
МІЖЕТНІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Вікторія ЧЕРЕВЧЕНКО (Умань, Україна)

У статті розглядається проблема міжетнічної комунікації засобами художнього перекладу, визначено рівень сучасних вимог до нього. Доведено, що завдання перекладача полягає у збереженні народної специфіки, народного духу першоджерела. Сам художній переклад визначено як особливу комунікативну ситуацію, у якій синтезуються не лише мови, а й етноси та соціуми.

Ключові слова: міжетнічна комунікація, художній переклад, етнос, соціум.

**Литературно-художественный перевод как фактор межэтнической
коммуникации**

Виктория Черевченко (Умань, Украина)

В статье рассматривается проблема междуэтнической коммуникации средствами художественного перевода, определен уровень современных требований к нему. Доказано, что задача переводчика заключается в сохранении народной специфики, народного духа первоисточника. Сам художественный перевод определяется как особенная коммуникативная ситуация, в которой синтезируются не только языки, но и этносы и социумы.

Ключевые слова: межэтническая коммуникация, художественный перевод, этнос, социум.

Literary - literary translation as a factor of interethnic communication

Viktoria Cherevchenko (Uman, Ukraine)

The article researches the problem of interethnic communication by means of literary translation, defines the level of modern requirements to it. We proved in the article that the task of the translator is based on the preservation of folk peculiarities, folk soul of the original source. Literary translation is defined as a special communicative situation which synthesizes not only languages, but ethnos and social groups.

The Thesis is devoted to the investigation of both the problems of the Ukrainian language and the general knowledge of languages, the theory of

translation, lexicography in interpretation by Rylsky. Thesis characterizes his theoretical and practical activity as a – linguist on the material of the philological, and lexical, publicistic and epistolary heritage of the writer (articles, speeches, book reviews and responds to the Thesis, letters).

It is revealed the main questions of the stylistic means of the modern Ukrainian literature in appreciation of the scientist. The thoughts and remarks about the history of both the national language of the Ukrainian people in general, and the modern Ukrainian language in particular are analysed. It is investigated numerous observations of the linguist, his recommendations in the fields of lexicography especially in the theory of translation. They are aimed at both the improvement of lexicographical technics, translating skills and improvement of the general culture of the Ukrainian language.

Key words: interethnic communication, literary translation, ethnos, social group.

У другій половині ХХ століття лінгвістика, не відмовляючись від лексикологічних прийомів дослідження, сформувала текстоцентричні підходи, які орієнтують дослідників на розгляд слова (чи будь-якої іншої мовної одиниці) у його функціональних виявах, де семантика лексем експлікується через реальні й потенційні словосполучення, зазнає змін, деформацій і зміщень та збагачується новими контекстуальними семантичними відтінками.

Дотичною до окресленого підходу постає проблема художнього перекладу. Він має особливий статус, оскільки не належить до області суто практичної мовної комунікації, а наділений естетичною багатозначністю. З огляду на ситуацію, що склалася у заідеологізованій радянській науці, обмеженій кон'юнктурними рамками марксистсько-ленінської філософії матеріалізму, практика перекладознавства значною мірою була підпорядкована ідеологічним засадам, бачилася як пропаганда насаджуваних цінностей та ідеалів. Це зумовило викривлений однобічний підхід до вивчення мистецтва слова на всіх рівнях: від дослідження творчості окремих письменників і цілих епох до теоретичних проблем твору і тексту, естетики та поезики, не говорячи вже про накладання табу щодо розгляду проблем міжлітературної комунікації, відтак – творів, письменників, національних

літератур, пов'язаних з іншою філософією, іншою ідеологією, іншим світобаченням та світотворенням.

Переклад у сучасному розумінні вимагає точності змісту та формальної відповідності, але не абсолютної залежності від оригіналу. Виходячи з того, що переклад – це особливе «вторинне» мистецтво, мистецтво «перевираження» оригіналу в матеріалі іншої мови, індивідуальність перекладача виявляється передусім у доборі певних мовних засобів. «У перекладача також є велика кількість елементів для вибору, але усі вони – елементи мови. Проте й у своїх мовних муках творчості перекладач обмежений направленням пошуку, оскільки йому задані зміст, форма, функції шуканого. Перекладач здійснює пошук нової мовної оболонки для передавання уже відомої смислової, естетичної і художньої інформації» [1, с. 8].

Проблеми дослідження мовностилістичної індивідуальності перекладача визначаються самою специфікою цього різновиду художньої мовотворчості. Вони були об'єктом вивчення багатьох лінгвістів: Л. Бархударова, В. Виноградова, В. Комісарова, Я. Рецкера, О. Федорова, А. Швейцера. У вивченні перекладацької майстерності окремих письменників вагомий внесок зробили І. Франко, М. Рильський, Ф. Арват, Р. Зорівчак, С. Єрмоленко, С. Ковганюк, В. Коптілов, О. Кундзіч, Т. Цимбалюк та ін. Проте проблема міжетнічної комунікації засобами художнього перекладу ще не була предметом окремого дослідження, що й зумовило **актуальність дослідження**.

Метою статті є з'ясування механізмів виникнення міжетнічної комунікативної ситуації, визначення рівня сучасних вимог до художнього перекладу.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- з'ясувати теоретичне тло проблеми художнього перекладу;
- розкрити механізми перекладної мовотворчості;
- визначити рівень сучасних вимог до художнього перекладу.

Об'єктом дослідження є художній переклад як різновид літературної мовотворчості.

Предметом дослідження – міжетнічна комунікація засобами художнього перекладу.

Методи дослідження: метод семантичного та функціонально-стилістичного аналізу, порівняльно-зіставний метод.

Художній переклад є видом художньої мовотворчості, який несе на собі відбиток індивідуальності творця. «Перепускаючи ідеї та емоції оригіналу крізь свою свідомість, перекладач не залишається до них байдужим, осмислює їх, виявляє якоюсь мірою свої симпатії та антипатії і мимоволі підкреслює одне і затирає інше, дещо проминає, а дещо наголошує більше ніж автор. Цей процес справді нагадує процес оригінальної творчості, але з однією істотною різницею: в оригінальній творчості відбувається осмислення реальності, а в перекладі – нове осмислення осмисленого» [4, с. 36]. Відбір тих, а не інших варіантів, інтерес лише до певних інтерпретаційних ресурсів – печать творчої індивідуальності перекладача.

Незаперечним є й те, що перекладна література великою мірою впливає на розвиток оригінальної літератури. «Художній переклад, – як слушно зауважив Д. Павличко, – необхідна умова повнокровного життя кожної літератури. Чим ширші перекладацькі можливості й чим вищий рівень інтерпретаторського мистецтва тієї чи іншої словесності, тим потужніша її оригінальна продукція» [7, с. 2].

Теоретик і практик перекладу О. Кундзіч наголошував: «Художній переклад іде в одному річищі з оригінальною творчістю, він розвиває мову, розширює коло понять, збагачує культуру народу. Перекладаючи твір, письменник дошукується засобів вираження, ще прихованих у його мові. Маючи перед собою образ, він на базі своїх слів пускає в ужиток нові переносні значення, лексичні утвори, крилаті слова, окреслює засобами своєї лексики нові поняття, переймає способи лаконізму, інструментовки, образної типізації, емоціонального наснаження і загалом здійснює для свого народу

засобами своєї мови освоєння культури іншого народу, отже й культури його мови» [6, с. 104]. Отже, особливості ідіостилю перекладача художньої літератури виявляються у певних перекладацьких прийомах, у різноманітності мовних ресурсів, в улюблених художніх засобах, у виборі творів для перекладу, який у свою чергу відображає світоглядні, ідейно-естетичні орієнтири письменника.

Текст художнього перекладу повинен передавати ідею тексту-оригіналу, інтенції автора, зберігати стиль висловлюваного й справляти адекватний авторському вплив на читача. Переклад входить у трансформованому вигляді у контекст нової культури і продовжує своє життя у ньому. Перекладач має «творити» так, щоб у читача перекладу виникло відчуття національного середовища, з одного боку, а з іншого, щоб останній одержав насолоду від читання твору, а не словника іншомовних слів. Саме тому лінгвокраїнознавча та семантико-стилістична сутність перекладного твору набуває концептуального характеру.

Наявність національних культурних одиниць – слів-концептів – є основним чинником, який розрізняє етномовні картини світу. Кожний народ експлікує у мовні формули особливості свого світосприйняття. Він не тільки фотографує, інтерпретує світ засобами мовної символіки, а й створює свій невичерпний арсенал артефактів – образів, символів, знаків, які втілюють у собі результати діяльності всієї етнокультурної спільноти. Національна мова у свій неповторний спосіб перекодує досвід колективно-історичної групи. Здійснюється цей процес через призму мовної особистості.

Маючи на увазі національно-мовну особистість, закономірно говорити про мовну картину світу як етнопсихолінгвістичне поняття. На взаємозв'язку мови, мислення і духу народу наполягав видатний німецький філософ та гуманіст, один із ідеологів «Бурі та натиску» Й. Г. Гердер. Він зазначив, що мова відзеркалює не лише особливості мислення, а й специфіку національного характеру: «У кожній мові відобразився розум і характер народу» [2, с. 239]; «Усяка мова – це посудина, в якій відливаються,

зберігаються і передаються ідеї та уявлення народу» [Там само, с. 297]. Кожний народ бачить світ по-своєму і відображає це бачення в певних проявах, зокрема мовотворчості. Про світоглядний зміст кожної національної мови писав ще В. фон Гумбольдт: «Різні мови – це не різні позначення того самого предмета, а різні бачення його» [3, с. 9].

Проблему співвідношення національної мови і національного світобачення обгрунтували неогумбольдтіанці. Представник етнолінгвістичної школи Л. Вайсгербер («Про сили німецької мови», 1944 – 1955) доводив, що кожна мова має свій, тільки їй властивий, світогляд [5, с. 8].

Виходячи зі сказаного, завдання перекладача полягає у збереженні народної специфіки, народного духу першоджерела. Перекладач, наголошує Ж. Мунен, який не виконав функції етнографа, не може цілком впоратися зі своїм завданням. Проте культурна адаптація художнього перекладу не може бути абсолютною, адже дистанція між двома культурами ніколи не зникне. Певні втрати інформації неминучі при перекладі ще й в силу дії суб'єктивних факторів, зумовлених естетичними та аксіологічними засадами перекладача. Незважаючи на це, художній переклад розсуває часові та просторові межі, але вийти за них повинна прагнути не одна людина чи невелика група людей, а весь народ, який дав запит на той чи той переклад. Лише за цієї умови можна говорити, що переклад зближує народи, служить збагаченню мови.

Цікаві міркування з приводу таких кардинальних проблем перекладознавства, як пошуки адекватності форми і змісту при перекладах, перекладності й водночас неперекладності художнього твору, збереження при перекладі ідіостилю автора, розмежування власне перекладів і переспівів, стилізації та багатьох інших залишив М. Рильський. Основним принципом перекладацького мистецтва вчений уважав максимальну адекватність змісту стилістичної тональності та виразально-зображальних засобів оригінального і перекладеного творів, водночас застерігаючи від небезпеки механічного буквалізму в перекладах («треба перекладати не

букву, а дух»), який особливо став укорінятися в період сталінського тоталітаризму. Не менш важливим, за М. Рильським, є принцип розумної збалансованості в передаванні мовностилістичної специфіки та образної системи першотвору між збереженням особливостей мови-джерела і дотриманням вимог мови-реципієнта [8, с. 81]. Серед інших концептуальних положень М. Рильського як перекладознавця слід указати на такі, як: складність перекладів з близьких, споріднених мов (небезпека міжмовної омонімії і т. ін.); за умови неможливості повної адекватності перекладу слід обов'язково знайти й відтворити мовностилістичну домінуючу твору; необхідність перекладу безпосередньо з мови оригіналу, без посередництва інших мов.

Отже, художній переклад іде в одному річищі з оригінальною творчістю, розвиває мову, розширює коло понять, збагачує культуру народу через освоєння культури інших народів. Сучасна лінгвістична теорія перекладу, на думку А. Швейцера, розглядає переклад як особливу комунікативну ситуацію, у якій накладаються не лише мови, а й різні етноси і соціуми [12, с. 21]. Ця теорія не зводиться до простого перекодування мовних одиниць, а є складним процесом створення нового тексту – аналога оригіналу, призначеного для функціонування в цілком новому соціоетнічному середовищі. Для того, щоб твір продовжував жити у цьому середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора і в чомусь навіть повторити творчий процес його створення, наповнити твір новими асоціативними зв'язками, які викликали б образи, властиві для носіїв даної мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Виноградов В. В. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В. В. Виноградов. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 174 с.
2. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества / И. Г. Гердер. – М.: Наука, 1977. – 349 с.

3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры: Пер. с нем. / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
4. Коптілов В. В. Першотвір і переклад. Роздуми і спостереження / В. В. Коптілов. – К.: Дніпро, 1972. – 215 с.
5. Криса Б. С. Світоглядні аспекти художнього перекладу / Б. С. Криса. – К.: Наукова думка, 1985. – 127 с.
6. Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу / О. Кундзіч. – К.: Дніпро, 1973. – 264 с.
7. Павличко Д. Художній переклад: здобутки, проблеми, обрії // Літературна Україна / Д. Павличко. – 1981. – 17 квітня. – С. 2.
8. Рильський М. Зібрання творів у 20-ти томах / М. Рильський. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1983. – 534 с.
9. Фёдоров А. В. Искусство перевода и жизнь литературы / А. В. Фёдоров. – Л.: Искусство. – 1983. – 352 с.
10. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості // І. Я. Франко / Краса і секрети творчості. – К.: Мистецтво, 1980. – С. 340-429.
11. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-ти т. / І. Я. Франко. – К.: Наукова думка. – 1983. – Т. 39. – 703 с.
12. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.